

**ДЖЕРЕЛА ТА ІСТОРІОГРАФІЯ МИСТЕЦТВА ДОНБАСУ СЕРЕДИНИ
XX СТОЛІТТЯ ЯК МОДЕЛЬ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ
ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ**

Досліджуючи розвиток музичної історіографії середини XX століття, необхідно відзначити, що публіцистичні, літературні, музичні, поетичні цикли у сучасній музичній практиці і теоретико-історичному, культурологічному, художньому житті не тільки зберігають непроминальне значення найважливішого періоду у розвитку музичної історіографії краю, а й набувають додаткових у нинішній і, треба сподіватися, майбутній, соціокультурній ситуації властивостей фундаментальних цінностей художньої культури регіону. Даний матеріал, завдяки зверненню до мистецтва, художнім цінностям, виступає своєрідною моделлю регіональної художньої культури. Відображена у історіографічних документах, вона отримує цікаву розробку найбільш важливих проблем музичної історії регіону і не втрачає свого значення як історіографічне джерело і до сьогодні. Рецензії, відгуки, звіти про роботу в галузі культури і мистецтва, прочитані лекції, лекції-концерти, концерти, огляди художньої самодіяльності тощо – все це допомагає відновити відсутню ланку в історії становлення і розвитку музичної історіографії як самостійного напрямку в художній культурі регіону. Саме статті, цикли публікацій дозволяють дослідити джерела і подальшу еволюцію історіографічної діяльності. Виявлені джерела різною мірою використані у дослідженні, але не всі вони становлять її документальну основу. Ми використовували матеріали регіональних критиків, рецензентів, таких як А.Клочья, Ю.Янопольський, О.Панаєва, О.Іонов, О.Наугольников, Б.Векслер, М.Урсов, І.Тесняк, А.Дніпров, М.Беркович, С.Гуцал, К.Спасенко, М.Клименко, П.Луньов, П.Лужнев, І.Онуфрієв, С.Бібіков, Л.Михайлов, М.Михайлов, А.Турський, Є.Єрохін, І.Козаков, Є.Луцевич, П.Чебалін, А.Соколовський та інших, які намагалися висловити свій погляд на культуру і мистецтво їх взаємовпливи; досліджували культурологічний аспект, який поєднує соціологічний і мистецтвознавчий підходи, теоретичний і емпіричний рівні аналізу в проблемі розвитку музичної історіографії регіону.

Не кожна публіцистична робота залучається для даного дослідження, використовуються ті праці, у яких містяться елементи теоретико-історичного осмислення авторів, що проявляють постійний інтерес до музичної історіографії.

Джерельний та історіографічний досвід накопичується у рукописах, лекціях, статтях, чернетках, програмах викладачів музичних училищ Донецька,

І Кірсева. Джерела та історіографія мистецтва Донбасу середини ХХ століття як модель фундаментальних цінностей художньої культури

Жданова, Артемівська. У них епізодично з'являються окремі елементи історіографічного аналізу, пов'язані з певними завоюваннями загальномузичного напрямку в Донбасі: багато шкіл, палаців культури, училища, у яких під впливом лекцій і концертів педагогів пробуджується інтерес до історичного минулого і музичного зокрема. Письменники, публіцисти, любителі музики, самодіяльні артисти, музиканти-професіонали звертаються до збирання фольклору, документальних джерел. Створюється музична періодика, життя регіону описується у віршах, прозі, музичних творах. Історія, входячи у музичне життя регіону, вимагає від професіоналів більш глибокого теоретико-історичного осмислення.

Серед друкованих документальних матеріалів найцікавішими, адресованими широкому колу шанувальників музики, постають сім публікацій: “Свято юних”, “Музичну культуру в маси”, “Мистецтво народу”, “Пісні Сергія Кропиви”, “Джерело талантів”, “Новий етап у розвитку сучасної музики”, “Раймонди”. У них дано визначення змісту естетичних програм ряду художніх жанрів, відзначено творчий шлях регіональних композиторів, розглядається спроба дати оцінку музичній критиці і музикознавству в музичному житті Донбасу. Вперше ставляться ці питання у діалозі з широким колом явищ світової культури і науки. Діалог не через глибокий науковий аналіз, а через відображення у пресі багатьох історичних фактів, форм мистецтва, літератури і науки. Протягом десятиріччя було визначено його новаторське устремління: пасивний діалог-ствердження, діалог-полеміка, діалог-заперечення, діалог-пафос із “пишною фразою”, що дало відповідну спрямованість художніх досліджень у наступних десятиріччях. Особливої уваги заслуговує стаття В.Горського “Новий етап у розвитку сучасної музики”, у якій обумовлені тенденції нинішнього і майбутнього у розвитку регіональної композиторської школи, наявні заклики про залучення до класичного музичного мистецтва фольклорного пласта шахтарського краю, про виховання молоді у дусі поваги до народної творчості, дана оцінка стану регіональної музичної критики і музикознавства як “слабкої ланки у музичному житті Донбасу”. Автор висловлює побажання і настійно рекомендує залучати до “цієї необхідної і важливої роботи професіоналів і займатися серйозно вихованням молодих критиків” [1, с.121].

В історіографії регіону відбувається найважливіша подія: поява статей про літературу і музичне мистецтво, у яких вперше використані першоджерела: “Визначний класик “Є.Гуцало, “Алішер Навої” М.Айбека, “Сучасники про Бєліньського” І.Онуфрієва, “Симфонічні концерти” Б.Векслера, “150-річчя “Енеїди” І.П.Котляревського” Л.Михайлова. Такі з'яви і аналогії доречні, тому що після різкого збільшення кількості публікаційної маси література, музичні вистави, драматичне мистецтво, концерти зуміли адаптуватися у новій ситуації. Поновлюючи втрачене у результаті Другої світової війни і складних процесів

“реабілітації” життєвого потенціалу традиційних форм художньої культури, вони знаходять у собі нові художні сили удосконалюватися і набувають нової якості у мистецтві історіографії української регіональної культури, в основі якої історіографічні джерела. Вони покликані бути силою, головним матеріалом, здатним відкрити людству шлях до істини, стати символом зашифрованих кодів, джерелом ідеалів і оновленої людини, яка, у свою чергу, перетворює оточуючий її світ. У мистецтві є чимало протилежностей, які досягають у ньому гармонійної єдності, яку Ф.Шеллінг називає абсолютною тотожністю [2, с.378], що несе у собі деяку невичерпність, необмежену кількість тлумачень, інтерпретацій, красу [3, с.86].

Слід відзначити ще одну особливість, неповторність, унікальність творчого процесу при використанні історіографічних джерел, наповнених особистим змістом чи то клавір симфоній Л.Бетховена, чи М.Римського-Корсакова, П.Чайковського чи С.Прокоф'єва, І.Брамса чи Б.Лятошинського, Д.Шостаковича чи О.Рудянского; статті Б.Асаф'єва чи А.Клочья, С.Гуцала, Ю.Янопольського; брошури, книги визначних теоретиків, істориків чи скромних, але необхідних для свого регіону музикантів-дослідників, які відповідали певним соціально і історично детермінованим нормам художнього спілкування, музичній практичній діяльності, історичній динаміці культурного життя краю. Приклади використання історіографічних пам'ятників у регіональних публікаціях: “Сучасники М.Кошобинського – великі Іван Франко і Леся Українка... дружба з Горьким... Найціннішим документом є їх листування...”, “...Спогади сучасників В.Г.Белінського: І.І.Панаєва, П.В.Анненкова, К.Д.Кавеліна, О.Герцена, М.В.Гоголя, І.І.Лажечникова – дають живий і багатий матеріал про образ критика, його характер... Тургенєв І.С.: “Белінський мав головну якість великого критика і що у справі критики йому ні у кого було питатися, інші слухались його, почин залишався постійно за ним...”, “...збірник включає найбільш цінні мемуарні матеріали про Белінського...”; “Високим званням Людина гідний називатися той, хто про народ ніколи не залишав турбот”, “...ряд концертів, у програмі яких симфонії П.Чайковського, В.Каліннікова, симфонічні твори М.Глінки, М.Римського-Корсакова, О.Бородіна, Л.Бетховена... 8 тематичних концертів...” “...Ім'я М.Римського-Корсакова сяє у сузір'ї великих композиторів, які створили російську оперу... Грамотне відношення до опери свідчить про зростаючий художній рівень Донецького театру опери і балету...”, “...О.Гонов серйозно працює над фольклорним матеріалом... Ще ніхто з письменників Донбасу не доторкнувся до цієї “малахітової шкатулки”, ніхто з них не збирає золотих розсипів народної мудрості... відчув своєрідність і зачарування народної творчості краю...” [1, с.239, 240]. У наведених уривках із публікацій ширий, простодушний тон ніскільки не поступається за силою

І Кірсва Джерела та історіографія мистецтва Донбасу середини ХХ століття як модель фундаментальних цінностей художньої культури

свого впливу на розум і серця своїх сучасників (які відрізняються за географічним місцем проживання) блискучим афоризмам, найрозумнішим висловлюванням могутніх талантів світової історичної думки. Це породжує впевненість у цінності творчих пошуків і знахідок музикантів, критиків, письменників, художників, артистів Донбасу післявоєнних років.

Більшість статей визначає естетику регіонального мистецтва, закладеного у величезному масштабі обдарувань краю, які вступили у діалог з широким колом явищ світової культури. Тісне спілкування донбасівців з В.В.Маяковським, онуком Л.М.Толстого, диригентом С.Фельдманом, акторами М.Крючковим, А.Дружниковим, Н.Столяровим, вихід статей М.Гордійчука “Традиції П.І.Чайковського у творчості українських композиторів” і її публікація у “Комсомольці Донбасу”, А.Клочья “Байки Павла Шадура”, А.Смотрової “Мистецтво стало досягненням народу”, Л.Іванова “О.С.Даргомижський”, Ф.Козицького “М.В.Лисенко”, “М.Д.Леонтович”, М.Мануйлова “Л.Бетховен”, В.Зубова “Великий мислитель” та інших робіт сприяли об’єднанню багатонаціональної культури регіону за ідейно-естетичною ознакою, що сприяло розвитку сталого інтересу в краї до діячів культури і їх творчості.

Завдяки музичним фестивалям, творчим актам, звітам, пленумам, м’ютам і тому подібне, подоланню периферійної самоізоляції сприяло відображенню у мистецтві різноманітності форм сучасності, боротьбу за нові інтонації і нову виразність, що, у свою чергу, приводить до переоцінки музичних цінностей з позиції ідеології нових освічених, підготовлених слухачів.

У статті А.Карпової, “Найбагатші зібрання пам’ятників вітчизняної історії”, опублікованій в “Социалистическом Донбассе” поставлено питання про необхідність розвитку духовності нації через вивчення культурної спадщини минулого. У Донбасі статтю не помітили, реакції на неї не було, але через багато років, у наші дні, висловлювання автора стали пророчими: “Пам’ятники духовної культури XVI-XX століть дуже різноманітні... у фондах... рукописів і старого друку книг, що включають староруські рукописи XI століття, грецькі рукописи IX-XVII століть... рукописи слов’янської писемності: болгарської, сербської, чеської, молдавської XIII-XVIII століть... книги старого друку російських і слов’янських видань, починаючи з 1493 і закінчуючи 1800 роком... різноманітні документи, складають культурну спадщину минулого країни...” [1, с.122].

Усе виразніше вимальовується відродження духовності нації через музичну, художню культуру, нагромаджену століттями. Тому історіографи третього тисячоліття будуть розглядати ХХ століття як час втрат і нагромадження духовності, об’єднання і роз’єднання багатонаціональних держав на фоні постійного взаємозбагачення музичних культур народів світу. Опора на подібні статті, як нам здається, становить реальну історичну альтернативу бездухов-

ності, відкрити різноманітним негативним впливам. Мікросвіт регіональної культури просвічується через документи, матеріали преси, видання, сприяючи збиранню воедино і створенню музичної історіографії краю, яка збереглася у різноманітних, цікавих пам'ятниках мистецтва.

У статтях виявляється внутрішнє протиріччя, обумовлене прагненням авторів не брати відповідальності за зміст публікацій, що приводить до “зне-осібки”, “сірості”, які розхитують людську особистість, основоположні гуманістичні цінності. У той же час відзначаємо: при розширенні знань першоджерел є спроби цілісного розуміння стилю і наступності традицій, наприклад: “...волзький хор дасть у Донбасі 9 концертів... співають, самі створюють пісні, прагнучи розвинути і зберегти у хоровому мистецтві волзьку манеру народного співу й імпровізації, знайти їй застосування у професійному мистецтві... у програмі російські епічні, ліричні, ігрові пісні та пісні радянських композиторів... Більшість пісень записано у селах Поволжя...”, або “... уїдливиий сміх, сатиричні натяки... проти мерзотностей, фанатизму, злочинів, дурості, жадібності й інших вад людських... Зібрання його творів – енциклопедія ідей, які складають спадщину епохи Просвітництва...”, або “...зробив вплив на всю російську літературу, філософію, естетику, критику, історію російської громадської думки... розвинув принципи критики...” [1, с.243].

У 1954-1955 роках загальна кількість виданих робіт, опублікованих статей невелика. Музично-критичні висловлювання, рецензії на концерти, вистави, літературні праці, статті на найважливіші культурні події сприяють більш точному розкриттю процесу формування регіональної історіографії і служать ілюстрацією або демонстрацією певної стадії творчого процесу. Розглядаючи критичну практику, яка внесла істотні корективи у ці роки, виявляємо, що найбільш проникливі судження і активні висловлювання належать Г.Костинській і О.Здиховському; вперше у сфері музично-театральних інтересів не як професійна балерина, а як автор статті постала заслужена артистка УРСР Є.Горчакова, якій вдалося виявити суть початку популяризації балетних вистав і внести свої істотні корективи у систему засобів виразності, що склалися раніше у Донецькому театрі опери і балету. Багато цікавих спостережень зробив критик М.Беркович, виявляючи регіональні особіні риси, у яких кожне місто з його мистецтвом – реальна сила і “актуальний персонаж” Донбасу. Одна із статей була присвячена Слов'янську, у ній важливими подіями культури стали гастролі кращих симфонічних оркестрів СРСР і солістів, заслужених артистів, лауреатів Всесоюзних і Міжнародних конкурсів Д.Ойстраха, Т.Ніколаєвої, Д.Шафрана. М.Ростроповича, Я.Флієра, Д.Башкірова й інших музикантів, відкриття пам'ятника А.П.Чехову. Тут необхідно згадати ще одну чудову особистість: С.Г.Білоконь. Любитель симфонічної музики, хорового, вокального співу, народної творчості, він, підтримуючи усе краще, нове у розвитку культури і

І Кірсєва. Джерела та історіографія мистецтва Донбасу середини ХХ століття як модель фундаментальних цінностей художньої культури

мистецтва міста, виявився фігурою свого часу, що найбільш повно втілила риси розумного і чуйного керівника, голови виконкому.

У числі перших колективів, що зберегли спадкоємність традицій хорового виконавства у Донбасі, є капела Управління Донецької залізниці, а символом “колиски”, у якій виховані майже усі музиканти регіону, стає Сталінське музичне училище, звітні концерти якого кожного року набувають значення свят музичного мистецтва.

Таємниці творчого процесу художників, музикантів, письменників завжди хвилювали дослідників, мистецтвознавців, психоаналітиків, культурологів, оскільки “йти за думками великої людини” – (О.С.Пушкін) “наука найцікавіша” (О.В.Ріссе). Проте прагнення відтворити історію зародження ідеї, впровадження її у музичну форму, вміння подати художника-творця, вченого-творця, викрити об’єктивні закономірності творчого процесу стає надзвичайно необхідним у пошуках різнобічних взаємовпливів для моделювання історіографії краю. Кожний факт, висловлювання авторів, їх життєвий подвиг, творчі устремління, свідчення сучасників, чернетки, рукописи, оригінальні твори, рецензії, відгуки, здатність прийняти удар на себе і відвести його від інших, бачити майбутнє, що визріло у минулому, визначають стилістичну особливість творчості. Публікації 1956-1957 років намагаються відтворити художнє обличчя краю: статті К.Спасенка “Нездійснений задум”, І.Осляка “Новий осередок культури”, Л.Ауербаха “Д.Д.Шостакович”, “С.І.Танєєв”, С.Герчикова “Монографія про Донбас”, М.Гревцова “Велике мистецтво”, “Українській класиці – міцне місце у репертуарі”, Т.Франко “Із спогадів про батька”, Л.Бессарабова “Творчі плани”, М.Костоманова “Великий художник”. І.Бабкова “Едвард Гріг”, В.Танчера “Огюст Конт”, М.Александрова “Науковий подвиг”, П.Буренко “Небувалий розквіт культури”, Н.Златокрильця “Осередки культури Краматорська” й інших [1, с.242].

Окреслимо найбільш цінні, оригінальні думки в них:

1. Про фольклор у невеликій збірці “Донбас у радянській народній творчості” – це перший досвід збирання і вивчення донецького фольклору: пісень, частівок, оповідей, легенд, дум, прислів’їв, приказок, анекдотів.

2. Про велику людину, художника А.І.Куїнджі, який прославився своїм благородним вчинком: 200 учнів були виключені з Петербурзької приватної гімназії за участь у заворушеннях 1905 року. А.І.Куїнджі на власні гроші відправив їх вчитися за кордон. Вистояти і перемогти у житті не кожний зуміє, мужність і щедрість А.І.Куїнджі очевидні й гідні наслідування.

3. Романтична натхненність статті “Едвард Гріг” ніби освіжає песимізм основної публікаційної маси першої половини 50-х років. Співчутливий погляд автора-акмеїста у минуле несе в собі інтонації “світлої грігівської музики”.

4. Гуманізм великого французького мислителя О.Конта пов'язаний з прогресом ідей, одна з яких – “щастя людства буде досягнуто розвитком науки”.

5. Небувале музичне концертне явище в Донбасі: приїзд артистів з Болгарії (Софійський театр опери і балету), Бельгії, Литви, Узбекистану, Азербайджану, Росії і тому подібне, що, безсумнівно, породжує у донбасівців співчуття, цікавість, натхнення, активність у творчості, у результаті, інтелект.

Глибокі зрушення, що відбулися у регіональній культурі в кінці 50-х років, поставили дослідників перед складними завданнями, пов'язаними перш за все з орієнтиром в аналізі нових явищ, таких як еволюція музичної мови, форми, змісту, що відбувалася у взаємозв'язку з художніми питаннями даного історичного періоду, проблемою художньо-естетичної переоцінки музичного мистецтва і культури. На цьому фоні науково-обґрунтовані публікації виявляються істотними, очевидними проявами сфери осягнення нових ідей або давно забутих, старих, проявляючись як система творів із взаємодією і впливом традицій, що робить вивчення її дуже захоплюючим і корисним пошуком, оскільки своєрідні не тільки результати розвитку, а й самі закони еволюції, вони також змінюються, розвиваються у міру зміни самої дійсності. Немає “вічних” законів, за якими створюється історичний шлях, тому проблема переосмислення ролі статей у історіографії, оновлення її форм розглядається як звернення до нових форм вираження ідей, пошуків більш активних засобів емоційного й інтелектуального впливу. Автори публікацій, прагнучи до гранично повної, точної, яскравої передачі новизни змісту своїх статей, відкривають нові горизонти і перед іншими явищами. Такі публікації під впливом історичних закономірностей стимулюють наступне народження ідей і статей. Потреба наукового уявлення про виразні можливості й особливості побудови публікацій, статей в історіографії необхідна для точного й аргументованого обґрунтування критерію художньої цінності тих чи інших явищ.

Якщо розглядати групу публікацій кінця 50-х – початку 60-х років як цілісний комплекс, то виявимо, що він складається із статей, які “живуть” своїм складним і цікавим життям, основна умова якого у цьому “макро” і “мікросвіті” – наявність загальної закономірності повторення тем статейного матеріалу. Статті, в основі яких загальні теми, що з'являлися на великій і малій часовій відстані одна від одної, не залишаються незмінними, а збагачуються великою кількістю тонких відтінків попередніх публікацій. Як у готиці загальний план виростає із простого мотиву і розвивається у багатстві деталей, так і в публікаціях прості теми виростають у великі концепції, впливаючи на читачів, дослідників своєю рухливістю, динамікою, відбитою у жанрах регіональної історіографії: “Чудовий творчий колектив”, “Визначний радянський письменник”, “Визначний співак Буковини”, “О.О.Здиховський”, “Концерти Г.Майбороди”, “Остання зупинка”.

І Крисава Джерела та історіографія мистецтва Донбасу середини ХХ століття як модель фундаментальних цінностей художньої культури

"Концерт дружби", "Одна п'єса – три вистави", "Концерти майстрів", "Автор безсмертної опери", "Джерело творчості – життя", "О.В.Кольцов", "Дихання сучасності" (чотири автори, чотири книжки, чотири різних почерки), "А.І.Рубінштейн", "Зрілість", "На крилах пісні", "Російський народний оркестр імені Осипова в Донбасі", "Поезія, живопис і музика", "Великий гуманіст", "Донбас у книгах і журналах", "Музична зима", "Ще одна народна консерваторія" [1, с.245].

Особлива увага до публікацій приводить до істотного підвищення значення їх у системі історіографічних засобів. Вони стають і найважливішим виразним засобом, і основним фактором розвитку музичної історіографії Донбасу. Дуже широкий діапазон тем і стилістична багатолічність статейної маси представляють інтерес для дослідників. Аналіз публікацій нашокує на оригінальні тлумачення синтезу загальнокультурних традицій у поєднанні з регіональними прийомами і відповідає масштабному просвітницькому задуму: "Історія культури Донбасу в статтях".

У процесі дослідження масиву статей, їх індивідуалізації складається тип динамічного профілю. Для класичного характеру статей типові спокійні, пластичні, переважно на рівні міркування – розповіді, оповідання; для романтичного – властива динаміка зіставлень, порівнянь з опорою на яскраві деталі. Наприклад, у циклі з трьох статей: "Дві Веселки", "Одна п'єса – три вистави", "Дихання сучасності: 4 книжки, 4 автори, 4 різних почерки" – вперше в Донбасі натяк на проблеми інтерпретації виступає як безумовно стійкий фактор побудови статей з експонуванням динамічного викладу, із середньою частиною, що нагадує розвиток, концентрацію "розробки", яка природно завершується висновками і складає в цілому тричасткову форму. Взаємозв'язок цих побудов у статтях підтверджується їх загальними формами з єдиним типом викладу за допомогою методу порівняльного аналізу. У новій рубриці "Щоденник мистецтва" і "Наш календар" стає важливою кожна стаття, у ній факт, висловлювання автора, свідчення сучасників: "Концерт дружби", "Джерело творчості – життя", "Артисти Кочегарки", "Російський оркестр народних інструментів імені Осипова", "Джон Мільтон", "Вечір органної музики", "Гордість української музики", "Ще одна народна консерваторія", "Коли серце сповнює радість", "Екзаменуються батько і сини" та інші, що становлять досягнення регіональної публіцистики. У них питання літератури, мистецтва, фольклору, музичного виховання, освіти, більш сміливе тлумачення і популяризація творчості сучасних композиторів, педагогів, виконавців. Закономірності творчого процесу, створення нового публікаційного матеріалу, що виникає під безпосереднім впливом цікавих подій, які відбуваються у Донбасі, у взаємозв'язку з минулим, що проявляється у схожості нового з написаним раніше, з тими ж одвічними темами: кохання, щастя, природи, людини, миру, війни, праці, виховання і тому

подібне. Асоціативність мислення творчої особистості, критиків, музикознавців, театрознавців, любителів мистецтва захоплює і виникають теми для нових публікацій, які вписуються у єдину концепцію регіональної культури, що розвивається: “Музична зима”, “Георгій Костопрв – донецький поет”, “Донецькі пісні”, “Поет краси людської”, “Нашадки Кобзаря в Донбасі”, “Чудовий актор”, “Вулкан”, “Борис Гутников у Донбасі”, “Скрипки шахтаря”, “Великий вальс”, “Сонет Петрарки”, “Остання зупинка”, “На крилах пісні” [1, с.246].

У 60-х роках відкривається наступна сторінка у регіональній історіографії. Поряд з уже визнаними авторитетами в галузі музичної, театральної, літературної публіцистики (А.Клочья, Г.Костинська, К.Спасенко, С.Ратнер, Г.Лесник, М.Гревцов, В.Руссов й ін.) на художньому горизонті з’являються нові імена – Б.Манжора, Е.Белявський, О.Прокоф’єв, В.Кузьменко, Я.Верещак, А.Єгоров, О.Ушкарьов, Л.Гуревич, В.Семенов, Д.Лесовий, Г.Созанський, І.Болоцький. Дехто з них віддає перевагу нарисовій манері викладу у невимушеному тоні з екскурсом в історію, у минуле: Р.Лісовий, А.Татьянина, В.Володін, А.Федоров, В.Семенов; більш послідовне, глибоке вивчення регіональної культури із засвоєнням методів історичної науки, що розвивається, філології, зближення з літературними і загальногуманітарними напрямками проявляється у роботах Г.Костинської, Б.Манжори, І.Лисова; разом з вивченням процесуальних моментів публіцистів цікавить особистість, духовне життя, творчість художників, колективів як єдиної, інтелектуальної одиниці: в публікаціях Г.Костинської, Т.Подольської, М.Гревцова, Л.Каширського, В.Кузнецова, О.Прокоф’єва, К.Єланчика, Л.Енрікеса, Г.Созанського. Саме вони сприяють утворенню національної, регіональної традиції, оскільки втягують край в обговорення проблем регіональної культури, роздумів про професійну, самодіяльну творчість на сторінках преси, в концертних і театральних залах, артистичних і музичних товариствах. Українська інтелігенція, яка брала безпосередню участь у музичному житті, зокрема виконавці, громадські діячі, критики, які пишуть багато і охоче про проблеми регіонального мистецтва, прагнуть до гласності, широкого публічного обговорення явищ мистецтва Донбасу.

Творчий тонус художнього життя регіону стимулювався не тільки внутрішніми глибинними процесами розвитку мистецтва і культури, а й інтенсивними гастрольними турами визначних колективів, солістів, артистів, що породжувало нові враження і захоплення, наприклад, джазом після приїзду на гастролі джаз-оркестру під керівництвом О.Лундстрема або спадковим зв’язком українського і російського фольклору через перетворення мелодії, ритму і мовного інтонування у хорових творах класиків, мальовничістю, сонорною можливістю хорового звучання після концертів у Донбасі Державного Академічного російського хору на чолі з художнім керівником, народним артистом СРСР,

Т.Кіреєва Джерела та історіографія мистецтва Донбасу середини ХХ століття як модель фундаментальних цінностей художньої культури

професором О.В.Свешніковим: “Ми раді зустрічі з трудящими Донбасу. Наш творчий колектив давно мріяв побувати у шахтарському краї. Тепер ця мрія збулася...”. Оскільки розвиток хорового співу в Донбасі мав величезне громадське значення, що сприяло згуртуванню нації, ця загальноєвропейська тенденція масової культури стала першочерговим фактором створення шахтарського інтелекту, продовження формування традицій українського хормейстерського фонду, удосконалення навчальних і концертних програм. Хорові колективи підприємств, шахт, заводів до цього часу досягли досить високого виконавського рівня, а загальна музична просвіта сприяла вдалому співвідношенню у розвитку професійної і масової музичної освіти, що привело до поступового збільшення слухацької аудиторії в концертних залах регіону. З появою великої кількості музичних шкіл, училищ, народних консерваторій, музично-педагогічного інституту, публікацій, присвячених різним питанням масової і професійної хорової культури, народженням співочих хорових свят, фестивалів, гастролів Державного Академічного російського хору, Ленінградської Академічної капели імені М.І.Глінки Донбас переживає хоровий Ренесанс.

Поява солідної маси публікацій, яка вбирає в себе різноманітні професійні й самодіяльні художні явища, входить “в плоть і кров” української регіональної музичної культури, утворюючи важливу для південного сходу України рису: вірність традиціям хорового мистецтва кінця ХІХ – початку ХХ століття, в основі яких шахтарський і селянський фольклор. Але істотне й інше – створюється новий тип концепцій і форм театральних вистав, концертів, відроджується національна традиція ансамблів шахтарських пісень і танців, фольклорних ансамблів з використанням величезних стадіонів, здійснюється спроба створення загального синтетичного спектаклю, який поєднує у єдиній дії класичний і естрадний спів, симфонічний, духовий, джазовий оркестр, оркестр народних інструментів, декламацію, професійне й самодіяльне мистецтво.

Із невичерпного джерела, джерела ідей, фольклору українського народу черпають своє натхнення композитори, письменники, художники, артисти, творчі люди Донбасу. У зв’язку з цим слід особливо підкреслити, що українській регіональній культурі властива здатність асимілювати елементи творчих етнічних привнесень, зводячи їх в єдину національну українську культуру. Це наочно ілюструє велику кількість творчих, талановитих особистостей, які органічно вросли, хоча б на час, у донецький ґрунт, у музичне життя, мистецтво і які стали його Пророками, інтелектуальним фондом Майбутнього: С.С.Прокоф’єв, А.П.Чехов, О.І.Купрін, А.І.Куїнджі, В.В.Вересаєв, О.С.Серафимович, С.І.Сергеев-Ценський, Степан Васильченко (Панасенко), Б.Л.Горбатов, І.Л.Ле, Володимир Сосюра, Д.А.Лухманов, М.Д.Леонтович, Р.М.Глієр, В.І.Немирович-Данченко, Марк Рейзен, Євгенія Мірошніченко, Юрій Гуляєв, Белла Руденко,

Лариса Руденко, Михайло Грищенко, І.А.Касаткін, А.О.Авдеєнко, Н.Ф.Чернявський, Є.С.Бивалов; першовідкривачі вугільних багатств: Петро І, К.Булавін, Г.Капустін; соціолог В.Б.Берві-Флеровський, великий Д.І.Менделєєв, мандрівник Г.Я.Сєдов, геологи: Є.П.Ковалевський, А.П.Карпінський, Ф.Н.Чернишов, Л.І.Літутін; ґрунтознавець В.В.Докучаєв, доменник М.К.Курако, визначні трудівники: Микита Ізотов, Олексій Стаханов, Макар Мазай, Паша Ангеліна, Іван Коробов, Петро Кривоніс, Олександр Тюронков та інші.

Гласне обговорення питань мистецтва, тяжіння до публічного висловлювання про явища культури, напружений тонус художнього життя стимулювався не тільки зовнішніми процесами (появою великої кількості яскравих колективів, солістів, художників-творців), але й внутрішніми глибокими, такими як нове піднесення фольклорного руху, пробудження інтересу до особистості, утвердження прихильності до класичного мистецтва як основи художнього виховання з одночасним розширенням “поля” відчуття нових форм, нових гармоній, нових фарб, що є характерним для стильових процесів, які відбувалися в українській музиці періоду, що розглядається. У такому аспекті поява статті І.Лисова “За мистецтво великих ідей” була творчо зрілим актом, де досить зрозуміло вимальовується регіональне явище, що не виходить за рамки національної культури і свого часу, але для Донбасу це було теоретичним головним завданням щодо мистецтва, його еволюції – передачею атмосфери піднесення духовного життя і відбиття пошуків нової характеристики, новаторства, нових художніх ідей.

Ставши загальним надбанням, “... ми за новаторство у мистецтві... воно там, де критично осмислюються традиції минулого і сьогодення... воно повинно привести до нових успіхів...”, стаття І.Лисова сприяла з’яві таких публікацій: “Робкор, журналіст, письменник”, “Тепло дружніх рук”, “Тут тільки музика”, “Пісня Квінтету”, “Визначний письменник-демократ”, “Візьми мою пісню”, “Відкрити музику” й інші. Розмірковування і дискусії про мистецтво в Донбасі ведуться на сторінках преси. Публікуються роботи авторів більш схильних до роздумів, дидактики, а також тих, хто притримується есеїстичної, нарисової манери з мемуарними відступами. Усіх їх об’єднує обговорення національних проблем сучасного мистецтва, відновлення “зв’язку часів”, знаходження логічної закономірності в історичному процесі розвитку культури регіону. Подібним прагненням багато в чому відзначається стаття К.Спасенка “Визначний письменник-демократ”, яка є досить показовою у вивченні проблеми відновлення шахтарського фольклору, системи цінностей, що сприяє виявленню закріплених за нею смислів. Це один із прикладів природного обґрунтування “спілкування через історіографічний жанр” і його вплив на розвиток композиторської творчості. Потрапляючи у текст музичного твору, шахтарський фольклор починає “жити” за своїм законом, і його контекстуальний зміст є результатом взаємодії багатьох смислових спрямувань.

Регіональні українські композитори, які брали безпосередню участь у художньому житті Донбасу як автори творів, педагоги, виконавці, громадські діячі, критики, багато пишуть про музичне життя краю: С.В.Ратнер, А.Ф.Водовозов, О.М.Рудянський, С.О.Мамонов, О.І.Некрасов, Є.Г.Мілка [1, с.248]. Їх статті, брошури, книги, спогади, вбираючи світові художні явища і переплавляючи через синтез, багатство, різноманітність багатонаціональної регіональної культури, природно вливаються у русло української музики, її критичної думки.

І ще одна важлива регіональна риса: Донбас залишився вірним своїм традиціям стосовно гуманістичної культури. Чисельні питання освіти, мистецтва, культури, що порушувалися на сторінках, дали свої результати. Найбільш густонаселена частина України стала високоосвіченою. З наполегливістю втілюють національну самобутність у своїй професійній і самодіяльній творчості композитори, письменники, журналісти, музикознавці, артисти, художники, небайдужі до розвитку краю, його мистецтва, емоційного і життєво змістовного народу регіону, інтелектуальний потенціал якого стрімко зростає.

1 Кіреєва Т. І. Донбас: Культура і мистецтво. – Д.: Донецщина, 1999.

2 Шеллинг Ф. Система трансцендентального ідеалізму – Л., 1936.

3 Шеллинг Ф. Философия искусства. – М., 1966.

4 Котляревский И. А. Музыкально-теоретические системы европейского искусствоведения – К.: Музичная Україна, 1983.

Tatyana Rosul

TRANSCARPATHIA THE CONCERT LIFE IN THE 20-30-TH OF THE XXth CENTURY

The middle of the XXth century is one of the most important periods within the history of the ukrainian art, the time of crucial changes and social transformation on the background of the region's art and culture and historiographies development.

Юрій Волощук

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СКРИПКОВОГО МИСТЕЦТВА ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Дослідження історії світового скрипкового мистецтва як цілісного, взаємопов'язаного процесу неможливе без детального та всебічного аналізу виникнення, становлення та розвитку національних виконавських і педагогічних шкіл, їх традицій та особливостей. Складовою частиною цього завдання є вивчення історичної еволюції одного з яскравих та самобутніх явищ української музичної культури – скрипкового мистецтва, яке протягом багатьох століть пройшло великий і славетний шлях, збагативши світову музичну культуру іменами